

Parashat Hashavua Dr. Avivah Zornberg

Parashat Balak Bilaam and Moses

1. א. רש"י כ"ב, י"ג:

"להלך עמכם" - אלא עם שרים גדולים מכם למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של מקום אלא בל' גסות לפיכך ויוסף עוד בלק.

Rashi 22:13

[THE LORD REFUSES TO GIVE ME LEAVE] TO GO WITH YOU, but only with princes greater than you. This tells us that he was of a proud nature and he did not wish to divulge that he was under the control of the Omnipresent except in arrogant terms ("God will not permit me to go with you"). Consequently (v. 15), ויוסף בלק "Balak sent yet again [more princes, and more honorable than these] (Midrash Tanchuma, Balak 6).

ב. רש"י כ"ב, י"ח:

"מלא ביתו כסף וזהב" - למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח אינו נוצח ואני ודאי נוצח.

Rashi 22:18

[IF BALAK WOULD GIVE ME HIS HOUSE] FULL OF SILVER AND GOLD — This tells us that he was avaricious and covetous of other peoples wealth. He said: He ought to give me all his silver and gold, for, behold, he would otherwise have to hire many armies to fight against them. Even then it is doubtful whether he would conquer or not conquer, but I would certainly conquer (Midrash Tanchuma, Balak 6)

"לא אוכל לעבור" - על כרחו גלה שהוא ברשות אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל הברכות שנתברכו האבות מפי השכינה.

Rashi 22:18

I CANNOT GO BEYOND [THE WORD OF THE LORD] — Against his own will he divulged to them that he was under the control of others, and he prophesied here that he would be unable to annul those blessings with which the patriarchs had been blessed by the mouth of God (Midrash Tanchuma, Balak 6).

ג. רש"י כ"ד, ב':

"וישא בלעם את עיניו" - בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך ג' מדותיו עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה.

Rashi 24:2

AND BALAAM LIFTED UP HIS EYES — he wished to cast the evil eye upon them. Thus you have his three characteristics — an evil eye mentioned here, and pride and greed which have been mentioned above (see Rashi on Numbers 22:13 and 18).

2. א. רש"י כ"ד, ו':

"כנחלים נטיו" - שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקללם כשאמר להשית אל המדבר פניו וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כו' כדאיתא בחלק.

Rashi 24:6

AS THE BROOKS THAT WIND — which lengthen and draw themselves out so that they extend (נטיו) into the distance. — Our Rabbis said: From the blessings uttered by that wicked man we may learn what was in his heart as regards cursing them, when he thought to set his face towards the wilderness (cf. v. 1). When the Omnipresent turned the words of his mouth he uttered blessings corresponding to the contents of those curses which he had wished to pronounce as it is related in the chapter beginning with the word חלק Sanhedrin 105a.

ב. סנהדרין ק"ה:

מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות (במדבר כד, ה) מה טובו אהליך יעקב לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך ישראל לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו לא יהא להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה'. לא יהיו להם מלכים בעלי קומה כארזים עלי מים לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו לא תהא מלכותן שולטת באומות וזרעו במים רבים לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו לא תהא אימת מלכותן ותנשא מלכותו.

אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר (דברים כג, ו) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך קללה ולא קללות א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (משלי כז, ו) נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה שנאמר (מלכים א יד, טו) והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זה עומד במקום מים וגיזעו.

Rabbi Yoḥanan says: From the blessing of that wicked person, Balaam, you can ascertain what was in his heart. God transformed the curses that he planned into blessings. He sought to say that they should not have synagogues and study halls, and he said instead: "How goodly are your tents, Jacob" (Numbers 24:5), a blessing on their synagogues. He sought to say that the Divine Presence [shekhina] will not rest upon them, and he said instead: "And your dwellings [mishkenot] Israel." He sought to say that the kingdom of Israel would not continue, and he said instead that it would continue: "Like the winding brooks" (Numbers 24:6), which flow continuously. He sought to say that they would have no olive trees and vineyards, and he said instead: "Like gardens by the river's side" (Numbers 24:6). He sought to say that their fragrance would not diffuse from their fulfillment of mitzvot, and he said instead: "Like aloes

that the Lord has planted” (Numbers 24:6).

He sought to say that they would not have kings of stature, and he said instead: “Like cedar trees beside the waters” (Numbers 24:6). He sought to say that they will not have a king the son of a king, and he said instead: “Water shall flow from his branches” (Numbers 24:7). He sought to say that their kingdom would not rule over the nations, and he said instead: “And his seed shall be in many waters” (Numbers 24:7). He sought to say that their kingdom would not be fierce, and he said instead: “And his king shall be higher than Agag.” He sought to say that there will be no fear of their kingdom, and he said instead: “And his kingdom shall be exalted” (Numbers 24:7).

Rabbi Abba bar Kahana says: All of the blessings ultimately reverted to be fulfilled as the curse that he originally intended, as all of those circumstances befell the Jewish people, except for the destruction of synagogues and study halls, as it is stated: “And the Lord your God transformed the curse into a blessing for you, because the Lord your God loved you” (Deuteronomy 23:6). A curse in the singular, not curses in the plural, was transformed permanently.

3. רש"י כ"ב, כ"א:

"ויחבש את אתנו" - מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו אמר הקב"ה רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו.

Rashi 22:21

AND HE SADDLED HIS SHE-ASS — From here we may learn that the hatred one bears for a person makes one disregard the rule imposed upon him by his exalted position, for he, himself, not a servant, did the saddling. The Holy One, blessed be He, said: You wicked man! Their ancestor Abraham has already anticipated you in this, as it is said, (Genesis 22:3) “And Abraham rose up early in the morning and saddled his ass”) (Midrash Tanchuma, Balak 8; cf. Sanhedrin 105b).

4. א. רש"י כ"ג, ט"ז:

"וישם דבר בפיו" - ומה היא השימה הזאת ומה חסר המקרא באמרו שוב אל בלק וכה תדבר אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן וחכה בפיו כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה א"ל על כרחך תשוב אל בלק.

Rashi 23:16

AND HE PUT A WORD IN HIS MOUTH — And what was this “putting”? What would Scripture have lacked if it had stated “[And the Lord met Balaam and said,] Return to Balak, and thus shalt thou speak”? But the explanation is: When he heard that he was not permitted to curse, he said, “Why should I return to Balak to cause him annoyance?” Therefore the Holy One, blessed be He, put a halter and hook in his mouth as a person who pricks an animal with a hook to make it go wherever he wants. He said to him, “Despite yourself shall you return to Balak” (cf. Sanhedrin 105b; Midrash Tanchuma, Balak 13).

ב. רש"י כ"ב, ל"ד-ל"ה:

"כי לא ידעתי" - גם זה גנותו ועל כרחו הודה שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון ופיו העיד לא ידעתי.

Rashi 22:34

אם רע בעיניך אשובה לי" - להתריס נגד המקום היא תשובה זו.
Rashi 22:34
 IF IT BE EVIL IN THINE EYES, I WILL RETURN — To set himself in opposition to the Omnipresent was the purpose of this reply. He said, in effect, “He Himself commanded me to go, and you, angel, annul His words. He is accustomed to this — that He says something and an angel recalls it. He said to Abraham, (Genesis 22:2) Take now thy son, etc.’ and by an angel annulled His words. I, too: “If it be evil in thine eyes, then I must return” (Midrash Tanchuma, Balak 10).

"לך עם האנשים" - (במ"ר) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו

Rashi 22:35

GO WITH THE MEN — On that road which a man is resolved to go, he is allowed to go (Makkot 10b).

"לך עם האנשים" - (במ"ר) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו

Rashi 22:22

AND GOD'S ANGER WAS KINDLED] BECAUSE HE WENT — He perceived that the matter was evil in the eyes of the Omni-present and yet he longed to go.

5. רש"י כ"ב, כ"ב:

"כי הולך הוא" - ראה שהדבר רע בעיני המקום ונתאוה לילך

Rashi 22:22

AND GOD'S ANGER WAS KINDLED] BECAUSE HE WENT — He perceived that the matter was evil in the eyes of the Omni-present and yet he longed to go.

6. ספורנו כ"ב, י"ב:

"לא תלך עמהם" אף על פי שלא תקללם לא תלך כדי שלא תתן עיניך בהם לרע כענין אמרם (סנהדרין פרק חלק ובתרא פרק המוכר את הספינה) נתן עיניו בו ונעשה גל של עצמות:

Even if you were not to curse the people they referred to you are not at liberty to go with them. The reason is that I do not want you to set your evil eye on these people even without uttering any words. (compare the expression נתן עיניו בו in B'rachot 58 In that instance the victim was reduced to a heap of bones.)

7. ספורנו כ"ב, מ"א:

"וירא משם קצה העם" כדי לתת עיניו במ כענין ויפן אחריו ויראם ויקללם וההפך ויראהו ה' את כל הארץ כדי שיברך לפני מותו:

in order to harm them by focusing his evil eye on them. Compare kings II 2,24 ויראם ויקללם, "He turned around and cursed them in the name of the Lord." (the prophet Elisha cursed the lads who had insulted him) Deuteronomy 34,1 is an example of the very reverse, i.e. bestowing a blessing. Moses looked at the people with a benevolent eye, i.e. he blessed them.

8. רש"י שמות י', י':

"ראו כי רעה נגד פניכם" - כתרגומו ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו (שמות לב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושוע אותם וזהו שנאמר (יהושע ה) היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר.

Understand this as the Targum takes it: See, the evil you are about to do wilt turn against yourself. I have heard a Midrashic explanation: There is a certain star the name of which is רעה "Evil". Pharaoh said to them, "By my astrological art I see that star rising towards you in the wilderness whither you wish to proceed. It is an emblem of blood and slaughter". Consequently, when Israel sinned by worshipping the calf and the Holy One, blessed be He, intended to slay them, Moses said in his prayer, (Exodus 32:12) "Wherefore should the Egyptians speak and say, He brought them forth together with רעה (i. e. under the influence of the star רעה); this is, indeed, what he (Pharaoh) has already said, "See, the 'רעה' is before you". At once, "the Lord bethought Himself concerning 'רעה'", and He changed the blood of which this star was an emblem to the blood of the circumcision because indeed Joshua had them circumcised. This is the meaning of what is said, (Joshua 5:9). "This day have I rolled from off you the reproach of the Egyptians", for they said to you. "We see blood impending over you in the wilderness. (Yalkut Shimoni on Torah 1:392; cf. also Rashi on Joshua 5:9.)

9. רש"י במדבר כ"ד, ד':

"נפל וגלוי עינים" - פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב ומדרשו כשהיה נגלה עליו לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונפל על פניו לפי שהיה ערל ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו. נפל וגלוי עינים — NEPO SEYE SIH GNIVAH TUB GNILLAF flesmiH delaever doG taht ,gninaem ,("mih ot delaever saw ti neh wnwod gniyl") ti sah fo noitanalp xe cihardiM a dna — .deb sih no gniyl saw eh neh w thgin ta ylno mih ot dna ,teef sih no dnats ot htgnerts on dah eh mih ot flesmiH delaever eH nehW :si ti erofereht saw ti dna desicmucricnu saw eh esuaceb — ecaf sih no llef ,erofereht ,eh tcere na ni doots eh tsihw mih ot flesmiH laever dluohs eH taht gniht emoshtaol a .(3:71 siseneG no ihSaR dna .noJ .raT .fc) miH erofeb erutsop

10. במדבר רבה כ', כ':

התחיל הופך למשלים וישא משלו ויאמר זש"ה (משלי כז, יד): "מברך רעהו בקול גדול וגו'" כשבא בלעם לקלל את ישראל עיקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך שנאמר "ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך ה' וגו'" נתן הקדוש ברוך הוא כח בקולו וקולו הלך מסוף העולם ועד סופו כדי שישמעו האומות שהוא מברכן מנין אמר רבי אלעזר הקפר כתיב להלן קול גדול ולא יסף שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו וכאן כתיב "מברך רעהו בקול גדול וגו'" שאמר לו "לכה איעצר" והרג כ"ד אלף מישראל יש קללה כזו.

This text is related (to Prov. 27:14), "[Whoever rises early in the morning to] bless his neighbor in a loud voice [shall have it reckoned to him as a curse]." When Balaam

came to curse Israel, the Holy One, blessed be He, diverted his tongue, so that he began to bless. It is so stated (in Deut. 23:6), "But the Lord your God did not want to heed Balaam; so the Lord your God turned [the curse into a blessing for you]." The Holy One, blessed be He, put power in his voice and his voice went from one end of the world to the other, so that the nations would hear that he was blessing [Israel]. Now it is stated concerning him (in Prov. 27:14), "Whoever [rises early in the morning to] bless his neighbor in a loud voice [shall have it reckoned to him as a curse]." [This is] as stated (in Numb. 24:14), "come, let me advise you." Then he killed twenty-four thousand. There is no curse [as damaging] as this.

11. דברים רבה א', ד':

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים". א"ר אחא ב"ר חנינא ראיות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה אלא אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו ואילו ברכם משה היו אומות העולם אומרים אוהבן ברכן אמר הקב"ה יוכיחן משה שאוהבן ויברכן בלעם ששונאן כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל.

Another explanation: THESE ARE THE WORDS. R. Aha b. R. Hanina said: It would have been fitting more for the rebukes to have been uttered by Balaam and the blessings by Moses. But had Balaam uttered the rebukes, then Israel would say, 'It is an enemy who rebukes us *'; and had Moses uttered the blessings then the other nations of the world would say, 'It is their friend who blesses them.' Therefore, the Holy One, blessed be He, commanded: 'Let their friend Moses reprove them, and their foe Balaam bless them, so that the genuineness of the blessings and the rebukes of Israel may be clear beyond question.'

Another comment: Had another said, The Rock, His work is perfect (Deut. xxx, 4), they might have said, 'How can one who does not know the quality of [God's] Justice declare, "The Rock, His work is perfect"? But Moses, of whom Scripture says, He made known His ways unto Moors (Ps. CIII, 7)-for him it was fitting to declare, 'The Rock, His work is perfect.

12. שפת אמת במדבר ט"ו:

בפסוק וישם ה' דבר בפי בלעם דרשו חז"ל שנתן רסן לתוך פיו כו' ע"ש וי"ל כי שימה הוא לשון סידור כמו ושמו כו' איש על עבודתו. והנה כל כחו של אותו רשע הי' להיות כלי מוכן לרעה. וכמו שהצדיקים יכולין לשנות דברי נבואתם מרעה לטובה כי הכל תלוי במקבלי הנבואה כמו שיש טעמים בכל הדברים. שהטעם מהפך פי' הדיבור כידוע. כן הרשע רצה לפרש הדברים לרעה כמ"ש ודבר מה יראני והגדתי לך פי' שימשוך המראה לטובת בלק. אך הקב"ה סידר הדברים שלא יוכל לעקום פיו ולשונו כלל. והרשע הבין זאת. ולכן אמר ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה שראה שלא יוכל לשנות הדברים כלל. וכן רמזו חז"ל בפסוק וטעם זקנים יקח על בלק ובלעם שניטל מהם בחי' הטעמים כנ"ל.